

Edukacja religijna w szkole w świetle założeń programowych katechezy Kościoła katolickiego w Polsce po 1990 r.

Religious education at school in the light of the catechesis of the Catholic Church in Poland after 1990.

Summary

As a result of the socio-political changes after 1989 in Poland, religion lessons returned to school. The Joint Commission of the Government of the Republic of Poland and the Conference of the Polish Episcopate took the position that the catechization of children and youth brings with it basic ethical and moral values in the process of education. At that time, it was considered necessary for educational institutions to ensure that all students whose parents expressed such a wish could receive religious instruction. The shape of religious education at school was determined by educational regulations and the core curriculum for teaching religion, approved by the Polish Episcopate. They define the goals of teaching, define the skills and competences, the acquisition of which is to be the result of education. School catechesis provides students not only with knowledge, understanding and experiencing of religious truth, but also shaping religious and moral attitudes and is to help parents and the school to work on educating the young generation.

Key words: religious education, school catechesis, upbringing, catechist, educator

Przemiany ustrojowe, jakie zaszły w Ojczyźnie po roku 1989, spowodowały istotną zmianę w polskim systemie edukacji. Za najważniejszą należy uznać przywrócenie nauczania religii do szkół publicznych. 27 czerwca 1990 r. Komisja Wspólna przedstawicieli Rządu Rzeczypospolitej Polskiej i Konferencji Episkopatu Polski stanęła na stanowisku że: *katechizacja dzieci i młodzieży niesie ze sobą podstawowe wartości etyczne i moralne w procesie wychowania. Z tego powodu uznano za niezbędne, by państwowe placówki oświatowe zapewniły możliwość pobierania nauki religii przez wszystkich uczniów, których rodzice wyrażą takie życzenie*¹. W ten sposób zostało potwierdzone prawo rodziców do wychowania dzieci zgodnie ze swoimi przekonaniami religijnymi zapisane w Ustawie o gwarancjach

wolności sumienia i wyznania z dnia 17 maja 1989 r. (art. 2 p.4). Stanowisko to potwierdza także pomocniczy charakter Państwa i szkolnictwa państwowego w stosunku do wychowawczej funkcji rodziców. W oświadczeniu Komisji wspólnej podkreślono działania wychowawcze związane z nauczaniem religii w polskim systemie edukacji. Katecheza z natury swojej jest ukierunkowana na wychowanie w wierze oraz ma być miejscem dialogu Kościoła ze współczesnym światem i człowiekiem. Jej obecność w szkole świadczy, iż w procesie nauczania i wychowania docenia się znaczenie zasad i wartości chrześcijańskich, które znajdują się u podstaw kultury europejskiej. Katecheza w szkole umożliwia przekazywanie wartości religijnych i społeczno-kulturowych, a przez to wspomaga proces wychowawczy.

¹ Komunikat PAP z dnia 28 czerwca 1990 r.

Od 1 września 1990 r. lekcje religii powróciły do systemu edukacji szkolnej, stając się wielką szansą dla Kościoła, by odnaleźć tych, którzy sami nie przyszliby do niego². O ważkości katechezy w szkole zdawał sobie sprawę również Ojciec Święty Jan Paweł II, który mówił: „Jak nie dziękować za to, że dzieci i młodzież mogą ze spokojem poznawać Chrystusa w szkole, w której obecność kapłana, siostry zakonnej czy katechety [lub katechetki] jest postrzegana jako cenna pomoc w pracy nad wychowywaniem młodego pokolenia!”³. W przemówieniu do katechetów, nauczycieli i uczniów, uznał, iż jej zadaniem jest „służba” człowiekowi, a poprzez to dowartościowanie wiernych świeckich w Kościele⁴. Szkolne nauczanie religii „pomaga uczniom wierzącym w lepszym zrozumieniu orędzia chrześcijańskiego w odniesieniu do wielkich problemów wspólnych religiom i charakterystycznych dla każdej istoty ludzkiej, w odniesieniu do wizji życia rozpowszechnionej w kulturze i głównych problemów moralnych, z jakimi boryka się dzisiaj ludzkość. Uczniowie, którzy poszukują lub doświadczają wątpliwości religijnych, będą mogli odkryć w nauczaniu religii w szkole, czym właściwie jest wiara w Jezusa Chrystusa, jakie są

odpowiedzi, jakich Kościół udziela na ich pytania, i skorzystają z okazji lepszego przeanalizowania własnej decyzji. Jeśli uczniowie są niewierzący, nauczanie religii w szkole nabiera cech misyjnego głoszenia Ewangelii, czyli prowadzenia do wiary, do której wzrostu i dojrzałości będzie potem ze swej strony prowadzić katecheza w kontekście wspólnotowym”⁵.

1. Uwarunkowania organizacyjno-prawne katechezy szkolnej

30 lat temu, ówczesny Minister Edukacji Narodowej, prof. H. Samsonowicz wydał Instrukcję z dnia 3 sierpnia 1990 r.⁶, na mocy której katecheza od 1 września tegoż roku została ponownie włączona w polski system edukacji w szkołach państwowych, z wyłączeniem uczelni wyższych. Tym samym polskie placówki edukacyjne powróciły do tradycji chrześcijańskich, w których szkolne nauczanie religii ma swoje miejsce. Było to możliwe na mocy wcześniejszych ustaw, tzw. „ustaw majowych”, a mianowicie: *Ustawy z dnia 17 maja 1989 r. o gwarancjach wolności sumienia i wyznania* oraz *Ustawy z dnia 17 maja 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej*⁷.

² Por. S. Łabendowicz, *Katecheza w szkole – 25-lecie*, „Zeszyty Formacji Katechetów” 2015, t. 59, nr 3, s. 101-103; tenże, *Dyskusja wokół powrotu i obecności katechezy w polskiej szkole*, „Kronika Diecezji Radomskiej” 2002, t. 7, nr 3 s. 362-377; tenże, *Katecheza w zreformowanej szkole*, w: *„Katecheza w szkole w perspektywie 20-lecia”. Materiały z Sympozjum (Radom, 2 października 2010 roku)*, red. tenże, Radom 2010, s. 85-86; tenże, *Nauczanie religii w szkole z perspektywy 25-lecia*, w: *„Przyjdź Królestwo Twoje”. Księga pamiątkowa dedykowana Jego Eksceleńcji Księdzu Biskupowi Henrykowi Tomasikowi w siedemdziesiątą rocznicę urodzin*, red. M. Jagodziński, J. Wojtkun, Radom 2016, s. 391; A. Mezglewski, *Polski model edukacji religijnej w szkołach publicznych. Aspekty prawne*, Lublin 2009, s. 61-62; W. Janiga, *Katecheza w szkole w świetle obowiązującego prawa*, w: *Katecheza dziś*, red. J. Zimny, Sandomierz 2002, s. 170.

³ Jan Paweł II, *Pielgrzymki do Ojczyzny. Przemówienia, homilie*, Kraków 2005, s. 1124.

⁴ Por. Jan Paweł II, *„Nauczanie religii w szkołach jest pierwszorzędny wkładem w budowanie Europy”*. *Spotkanie z katechetami, nauczycielami i uczniami*, Włocławek, 6 czerwca 1991 r.

⁵ Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Dyrektorium ogólne o katechizacji*, Poznań 1998, 75. [dalej: DOK]
⁶ *Instrukcja Ministra Edukacji Narodowej z dnia 3 sierpnia 1990 r. dotycząca powrotu nauczania religii do szkoły w roku szkolnym 1990/91*.

⁷ Dz.U. 1989 nr 29 poz. 154.

1.1. Podstawy prawne nauczania religii w szkole

Obecnie obowiązujące podstawy prawne szkolnego nauczania religii w publicznych placówkach oświatowych opierają się przede wszystkim na następujących dokumentach: *Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej* z dnia 2 kwietnia 1997 r.⁸, *Konkordacie między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską* z dnia 28 lipca 1993 r.⁹ i *Ustawie z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty*¹⁰. Ponadto przepisy prawne w tej materii znajdują się również w: ustawach wyznaniowych regulujących w sposób indywidualny status prawny poszczególnych wyznań, rozporządzeniach Ministra Edukacji Narodowej oraz innych aktach prawnych dotyczących reformy systemu edukacji. Art. 53 ust. 4 *Konstytucji RP* stwierdza lakonicznie, że przedmiotem nauczania religii w szkole może być religia Kościoła lub związku wyznaniowego, który ma uregulowaną sytuację prawną¹¹, z zastrzeżeniem, iż nie może to naruszać wolności sumienia i wyznania innych osób. *Konkordat*

w art. 12 oraz *Ustawa o systemie oświaty* w art. 12 stanowią, że państwowe szkoły zarówno podstawowe, jak i ponadpodstawowe, a także publiczne przedszkola, zobowiązane są na prośbę rodziców/opiekunów prawnych (lub samych uczniów, gdy są pełnoletni) do zorganizowania szkolnego nauczania religii. W ten sposób dokumenty te potwierdzają prawo rodziców/opiekunów prawnych do religijnego wychowania swojego potomstwa. Podstawy prawne nauczania religii w polskich szkołach państwowych opierają się również na dokumentach prawa międzynarodowego, m.in. na: art. 18 *Powszechnej deklaracji praw człowieka*¹², art. 18 *Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych*¹³ czy art. 2 *Protokołu nr 1 do Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności* z dnia 20 marca 1952 r.¹⁴. Art. 18 ust. 4 *Paktu* wyraźnie zobowiązuje państwa do: „poszanowania wolności rodziców lub, w odpowiednich przypadkach, opiekunów prawnych do zapewnienia swym dzieciom wychowania religijnego i moralnego zgodnie z własnymi przekonaniami”¹⁵.

⁸ *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. uchwalona przez Zgromadzenie Narodowe w dniu 2 kwietnia 1997 r., przyjęta przez Naród w referendum konstytucyjnym w dniu 25 maja 1997 r., podpisana przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej w dniu 16 lipca 1997 r.* (Dz.U. 1997 nr 78 poz. 483).

⁹ *Konkordat między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską, podpisany w Warszawie dnia 28 lipca 1993 r.* (Dz.U. 1998 nr 51 poz. 318).

¹⁰ Dz.U. 1991 nr 95 poz. 425.

¹¹ Dotyczy to wszystkich kościołów i związków wyznaniowych, które działają w sposób legalny, tzn. zostały wpisane do rejestru (por. M. Pietrzak, *Prawo wyznaniowe*, Warszawa 2003, s. 281; W. Janiga, *Katecheza w szkole w świetle obowiązującego prawa...*, dz. cyt., s. 171-174).

¹² *Powszechna deklaracja praw człowieka (rezolucja uchwalona przez Zgromadzenie Ogólne ONZ w dniu 10 grudnia 1948 r.)*.

¹³ *Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych otwarty do podpisu w Nowym Jorku dnia 19 grudnia 1966 r.* (Dz.U. 1977 nr 38 poz. 167).

¹⁴ *Protokół nr 1 do Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, sporządzony w Paryżu dnia 20 marca 1952 r. oraz Protokół nr 4 do powyższej konwencji, sporządzony w Strasburgu dnia 16 września 1963 r.* (Dz.U. 1995 nr 36 poz. 175).

¹⁵ Por. S. Łabędowicz, *Katecheza w zreformowanej szkole...*, dz. cyt., s. 79-87; tenże, *Nauczanie religii w szkole z perspektywy 25-lecia...*, dz. cyt., s. 392-393; tenże, *Katecheza w szkole – 25-lecie...*, dz. cyt., s. 103-104; H. Suchocka, *Nauczanie religii w szkole w świetle konstytucji i ustawodawstwa wybranych państw europejskich*, w: *Nauczanie religii w szkole w państwie demokratycznym*, red. J. Krukowski, Lublin 1991, s. 81-85; J. Krukowski, *Kościół i państwo. Podstawy relacji prawnych*, Lublin 2000, s. 271-272; W. Janiga, *Katecheza w szkole w świetle obowiązującego prawa...*, dz. cyt., s. 171-174; B. Górowska, G. Rydlewski, *Regulacje prawne stosunków wyznaniowych w Polsce*.

1.2. Organizacja edukacji religijnej w świetle przepisów oświatowych

Nowelizacja ustawy o systemie oświaty, dokonana pod kątem wprowadzenia reformy systemu oświaty oraz ratyfikacja konkordatu spowodowały konieczność zmiany przepisów regulujących organizowanie nauki religii w szkołach publicznych i przedszkolach. Zmiany te dotyczą dwu kwestii:

- dostosowania zasad organizowania nauki religii do założeń reformy (uwzględnienie trójstopniowego ustroju szkoły);

- uporządkowania od strony prawnej przepisów odnoszących się do organizowania katechezy przedszkolnej, co jest spowodowane wprowadzeniem do art. 12 ustawy o systemie oświaty zobowiązań państwa wynikających z art. 12 konkordatu. Zmiana ta ma charakter jedynie formalny, porządkujący od strony prawnej kwestię nauki religii w przedszkolach publicznych, która dotychczas była organizowana na mocy Instrukcji Ministra Edukacji Narodowej z dnia 3 sierpnia 1990 r.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 czerwca 1999 r., zmieniające rozporządzenie w sprawie warunków i sposobu organizowania nauki religii w szkołach publicznych, zostało opublikowane w Dz. U. Nr 67 poz. 753. Zagadnienia szczegółowe związane z organizowaniem nauki religii w przedszkolach i szkołach publicznych znalazły się również w innych aktach prawnych wydawanych w związku z wprowadzeniem reformy systemu edukacji. Nauka religii jest organizowana przez publiczne przedszkola

i szkoły podstawowe na życzenie rodziców (opiekunów prawnych). W szkołach ponadpodstawowych i ponadgimnazjalnych życzenie takie mogą wyrazić rodzice (opiekunowie prawni) bądź uczniowie w przypadku uczniów pełnoletnich. Religia pozostaje dla ucznia przedmiotem do wyboru, jednak z chwilą decyzji, kiedy chce uczyć się religii, staje się dla niego przedmiotem obowiązkowym (ze wszystkimi konsekwencjami dotyczącymi oceniania z wyjątkiem wpływu na promocję). Uczeń może uczęszczać na naukę religii lub etyki; może również nie wybierać żadnego z tych przedmiotów. Decyzja o uczęszczaniu na katechizację szkolną może być zmieniona w trakcie roku szkolnego. Jeśli decyzja o rezygnacji z uczęszczania na lekcje religii zostanie zgłoszona przed terminem klasyfikowania, ocena z religii nie zostanie umieszczona na świadectwie.

Kryterium liczebności uczniów. Szkoła jest zobowiązana zorganizować naukę religii w klasie dla grupy nie mniejszej niż siedmiu uczniów. Jeśli liczba zgłoszonych uczniów jest mniejsza, naukę religii należy zorganizować w ramach grupy międzyklasowej lub między szkolnej.

Wymiar zajęć. Tygodniowy wymiar zajęć z religii wynosi dwie godziny lekcyjne w szkołach podstawowych, ponadpodstawowych i gimnazjach oraz dwa zajęcia przedszkolne właściwe dla danego poziomu nauczania, których czas trwania zostanie określony w ramowym statucie przedszkola (*akt prawny w przygotowaniu*). Wymiar zajęć może być zmniejszony jedynie za zgodą biskupa diecezjalnego.

Programy i podręczniki. Opracowanie i zatwierdzanie programów i podręczników do nauczania religii jest zadaniem władz kościelnych; Minister Edukacji Narodowej jedynie przyjmuje je do wiadomości.

Nauczyciele religii – katecheci. Podstawą do zatrudnienia nauczyciela religii przez dyrekcję przedszkola i szkoły jest imienne skierowanie do danej placówki wydane przez właściwego biskupa diecezjalnego. Skierowanie to może być cofnięte przez władze kościelne (z powiadomieniem szkoły lub przedszkola oraz organu prowadzącego), co jest równoznaczne z utratą przez katechetę prawa do nauczania religii w danej placówce. Zasady nawiązywania, zmiany i rozwiązywania stosunku pracy regulują przepisy Karty Nauczyciela (tekst jednolity – Dz. U. Nr 56 poz. 357 z 1997 r.).

Kwalifikacje zawodowe. Kwalifikacje zawodowe wymagane od nauczycieli religii są obecnie określane przez Ministra Edukacji Narodowej w porozumieniu z właściwymi władzami zwierzchnimi poszczególnych kościołów w następujących aktach prawnych:

– *porozumienie pomiędzy Konferencją Episkopatu Polski oraz Ministrem Edukacji Narodowej z dnia 8 czerwca 1993 r. w sprawie kwalifikacji zawodowych wymaganych od nauczycieli religii – Dz. Urz. MEN Nr 6 poz. 21 z 1993 r. oraz nowsze porozumienie z 6 września 2001 r. oraz dalsze nowelizacje.*

Prawa i obowiązki nauczyciela religii. Nauczyciel religii jest pełnoprawnym członkiem rady pedagogicznej. Oznacza to jego prawo do współtworzenia szkolnego programu wychowawczego. Ma on prawo – w porozumieniu z dyrektorem szkoły lub przedszkola – do organizowania spotkań z rodzicami swoich uczniów również w terminach poza ogólnie wyznaczonymi. Może także prowadzić na terenie szkoły organizacje o charakterze społeczno-religijnym i ekumenicznym

(ten rodzaj działalności wychowawczej nie podlega dodatkowemu wynagrodzeniu). Katecheta szkolny ma obowiązek wypełniania dziennika szkolnego. W przypadku, gdy prowadzi zajęcia w grupie międzyszkolnej lub pozaszkolnym punkcie katechetycznym, powinien prowadzić odrębny dziennik, zawierający te same zapisy, które zawiera dziennik szkolny. Na nauczycielach religii spoczywa główny obowiązek zorganizowania zapewnienia pieczy w czasie rekolekcji szkolnych – należy jednak pamiętać, że szkoła nie jest w tym czasie zwolniona ze sprawowania swej funkcji wychowawczej nad uczniami, również tymi, którzy nie uczestniczą w zajęciach rekolekcyjnych.

Oceny z religii. Uczeń, uczęszczający na zajęcia religii organizowane zarówno na terenie szkoły, jak i w grupie międzyszkolnej lub w pozaszkolnym punkcie katechetycznym (działającym w ramach systemu oświaty), otrzymuje ocenę z religii na świadectwie szkolnym. Ocena ta umieszczona jest w rubryce „religia/etyka” bezpośrednio po ocenie ze sprawowania – ocena ta nie ma charakteru oceny opisowej i jest wystawiana według skali określonej na formularzu świadectwa i w arkuszu ocen. Nie ma ona wpływu na promowanie ucznia. Uczeń, który nie uczęszczał na zajęcia z religii ani na zajęcia z etyki, otrzymuje na świadectwie szkolnym „kreskę” (–). Ta sama zasada obowiązuje wówczas, gdy uczeń zgłosił rezygnację z uczęszczania na zajęcia religii w trakcie roku szkolnego przed upływem terminu kwalifikacji.

Nadzór pedagogiczny. Nadzór pedagogiczny ze strony oświaty nad nauczaniem religii w szkole dotyczy metodyki nauczania oraz zgodności z programem przekazanym do wiadomości przez właściwe władze zwierzchnie kościołów. Wnioski ze sprawowanego nadzoru pedagogicznego mogą być – w uzasadnionych przypadkach – przekazane właściwym zwierzchnim

władzom kościelnym. Do wizytowania lekcji religii upoważnieni są wizytatorzy wyznaczeni przez biskupów Kościoła katolickiego lub właściwe władze zwierzchnie innych kościołów i związków wyznaniowych. Ich lista powinna być przekazana do wiadomości organom nadzoru pedagogicznego.

1.3. Prawa i obowiązki nauczycieli religii

Osoba chcąca podjąć się nauczania religii w szkole winna legitymować się wymaganymi przez prawo kwalifikacjami zawodowymi. Uprawnienia te wynikają z *Porozumienia pomiędzy Konferencją Episkopatu Polski oraz Ministrem Edukacji Narodowej z dnia 3 kwietnia 2019 r. w sprawie kwalifikacji zawodowych wymaganych od nauczycieli religii (§ 2-5)*¹⁶. Potwierdza to *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 12 marca 2009 r. w sprawie szczegółowych kwalifikacji wymaganych od nauczycieli oraz określenia szkół i wypadków, w których można zatrudnić nauczycieli niemających wyższego wykształcenia lub ukończonego zakładu kształcenia nauczycieli*¹⁷, które w § 7 stanowi: „Kwalifikacje do nauczania religii posiada osoba, która spełnia wymagania kwalifikacyjne określone w porozumieniach pomiędzy ministrem właściwym do spraw oświaty i wychowania a Konferencją Episkopatu Polski Kościoła Katolickiego oraz właściwymi władzami zwierzchnimi kościołów lub innych związków wyznaniowych”. W przypadku nauczycieli religii kwalifikacje te dzielą się na: ogólne i szczegółowe (dodatkowe). Kwalifikacje ogólne dla katechetów, podobnie jak i innych nauczycieli, wynikają z prawa oświatowego (m.in. art. 9 *Karty Nauczyciela*)¹⁸;

kwalifikacje szczegółowe zaś – regulują przepisy prawa wewnętrznego danego kościoła/związku wyznaniowego. Pracę nauczyciela religii może podjąć osoba, która: posiada odpowiednie wykształcenie oraz przygotowanie pedagogiczne (kwalifikacje ogólne) a także imienne skierowanie do konkretnej placówki oświatowej otrzymane od właściwego biskupa diecezjalnego, tzw. „misja kanoniczna” (kwalifikacje szczegółowe).

Nauczyciel religii, podobnie jak inni nauczyciele, ma w szkole – swoim miejscu pracy – określone prawa i obowiązki, które wynikają zarówno z przepisów prawa (m.in. Karta Nauczyciela, Kodeks pracy, Statut szkoły), jak i z treści zawieranych umów. Przepisy te uwzględniają jednak pewną specyfikę jego statusu i dotyczą, m.in. zasad zatrudnienia, odpowiedzialności zawodowej, oceny pracy i awansu zawodowego, form organizacyjnych pracy, formacji, doksztalcenia i doskonalenia zawodowego, czasu pracy, stanowiska pracy, wynagrodzenia, uprawnień socjalnych, urlopów, stosunku do uczniów, uczestnictwa i współpracy z gremiami oświatowymi. Z faktu, iż katecheta jest pełnoprawnym członkiem rady pedagogicznej, przysługuje mu – podobnie jak innym nauczycielom – prawo do współtworzenia szkolnego programu wychowawczego. Może także, w porozumieniu z dyrektorem szkoły/przedszkola, organizować spotkania z rodzicami swoich uczniów w terminach innych niż ogólnie wyznaczone. Ma również prawo do prowadzenia na terenie placówki organizacji o charakterze społeczno-religijnym i ekumenicznym, ale nie politycznym. Działalność w tych stowarzyszeniach nie podlega jednak dodatkowemu wynagrodzeniu. Do obowiązków katechety,

¹⁶ Dz.Urz.MEN.2019.9.

¹⁷ Dz.U. 2009 nr 50 poz. 400.

¹⁸ Ustawa z 26 stycznia 1982 r. – *Karta Nauczyciela* (tekst jedn.: Dz.U. z 2019 r., poz. 2215).

oprócz tych, do których zobligowani są wszyscy nauczyciele, należy także sprawowanie opieki nad uczniami w czasie rekolekcji szkolnych (nie zwalnia to jednak szkoły z nadzoru wychowawczego w owym momencie)¹⁹.

2. Założenia programowe edukacji religijnej w szkole

Dyrektorium katechetyczne Kościoła katolickiego w Polsce oraz Podstawa programowa katechezy Kościoła katolickiego w Polsce ukazują cele i zadania stojące przed katechezą, wyznaczając kierunki działań. Dzięki temu są one nieocenioną pomocą dla wszystkich katechizujących. Dokumenty te zawierają zalecania dotyczące właściwego i owocnego przekazywania wiedzy oraz wskazówki pomagające we właściwym kształtowaniu młodego pokolenia. W ten sposób ułatwiają katechetom wypełnianie misji nakazanej przez Chrystusa: „Idźcie więc i nauczajcie” (Mt 28,19).

2.1. Cele i zadania szkolnej edukacji religijnej

Ojciec Święty Jan Paweł II wskazał następujące cele szkolnego nauczania religii: „wprowadzanie wiernych

do świadomego uczestnictwa w życiu Bożym i w życiu Kościoła, do dojrzałej wiary, ukazywanie sensu ludzkiego życia, prowadzenie do świętości poprzez umacnianie w Duchu Świętym więzi z Chrystusem w drodze do Ojca”²⁰. Natomiast w swojej adhortacji apostoelskiej *Catechesi tradendae* dodał, że „ostatycznym celem katechezy jest doprowadzić kogoś nie tylko do spotkania z Jezusem, ale do zjednoczenia, a nawet głębokiej z Nim zażyłości” (CT 5; por. KKK 426, DOK 80, DKKKP 21). *Dyrektorium katechetyczne Kościoła katolickiego w Polsce* dopowiada, że katecheza winna „prowadzić do posłuszeństwa Ojcu na wzór Chrystusa i do wyznania wiary w Kościele” (DKKKP 21). Inaczej mówiąc, powinna ona prowadzić uczniów do wiary w życiu codziennym tak, by byli w stanie samodzielnie zgłębiać Boże tajemnice zbawienia. Odniesienie spraw wiary do problemów egzystencjalnych, zwłaszcza problemów moralnych, pomoże wierzącym dzieciom i młodzieży w lepszym zrozumieniu chrześcijańskiego orędzia. Z kolei uczniom poszukującym lub wątpiącym katecheza szkolna daje możliwość odkrycia tego, czym jest wiara w Trójjedynego Boga. Natomiast w przypadku ateistycznych dzieci i młodzieży nabiera ona cech

¹⁹ Por. S. Łabendowicz, *Katecheza w zreformowanej szkole...*, dz. cyt., s. 88-89; tenże, *Katecheza w szkole – 25-lecie...*, dz. cyt., s. 105; tenże, *Nauczanie religii w szkole z perspektywy 25-lecia...*, dz. cyt., s. 393-394; A. Barański, J. Rozwadowska-Skrzeczyńska, M. Szymańska, *Ustawa Karta Nauczyciela. Komentarz*, ABC 2007, art. 9, 9b; A. Maćkowski, *Misja kanoniczna dla nauczycieli religii, w: Ochrona funkcji wychowawczej rodziny*, red. J. Krukowski, A. Maćkowski, Szczecin 2007, s. 180-187; A. Mezglewski, *Kwalifikacje ogólne do nauczania religii w przedszkolach i szkołach publicznych*, „Studia z Prawa Wyznaniowego” 2008, t. 11, s. 88-93; tenże, *Misja kanoniczna do nauczania religii – przepisy prawa polskiego i kanonicznego*, w: *Katecheza dzisiaj. Problemy prawne i teologiczne*, red. W. Janiga, A. Mezglewski, Krosno – Sandomierz 2000, s. 120; tenże, *Polski model edukacji religijnej w szkołach publicznych...*, dz. cyt., s. 68-73, 191-203; tenże, *Skierowanie do nauczania religii*, „Studia z Prawa Wyznaniowego” 2000, t. 1, s. 39-41; B. Górowska, G. Rydlewski, *Regulacje prawne stosunków wyznaniowych w Polsce...*, dz. cyt., s. 141-142; E. Okońska, *Nauczyciel religii w szkole. Tezy. Poszukiwania. Propozycje*, Bydgoszcz 2006, s. 110-112; J. Szpet, *Vademecum katechety*, Poznań 2000, s. 17-88; K. Łodziński, *Kwalifikacje zawodowe nauczycieli*, Warszawa 2008, s. 205-216; L. Florek, T. Zieliński, *Prawo pracy*, Warszawa 2009, s. 16-17; M. Barzycka-Banaszczyk, *Prawo pracy*, Warszawa 2008, s. 29-31; M. Pilich, *Kwalifikacje nauczycieli i dyrektorów szkół, w: Zatrudnianie nauczycieli. Poradnik dyrektora – pracodawcy*, red. A. Kosiarz, Warszawa 2009, s. 119; T. Nycz, *Ochronny charakter przepisów o czasie pracy – wybrane zagadnienia*, „Prawo i Zabezpieczenie Społeczne” 1999, nr 3, s. 2; W. Janiga, *Katecheza w szkole w świetle obowiązującego prawa...*, dz. cyt., s. 175-179.

²⁰ M. Włosiński, *Szkolna katecheza w procesie kształcenia i wychowania ucznia w szkole na tle projektu reformy systemu edukacji*, „Katecheta” 1998, nr 9, s. 30.

misyjnego przepowiadania Dobrej Nowiny, prowadzącego ich do wiary chrześcijańskiej (por. DOK 75, 82).

Cele szkolnego nauczania religii przeprowadzane są dzięki realizacji zadań stojących przed osobami odpowiedzialnymi za katechezę. *Dyrektorium ogólne o katechizacji* wymienia zadania katechezy: rozwijanie poznania wiary, wychowanie liturgiczne, formacja moralna, nauczanie modlitwy, wychowanie do życia wspólnotowego, wprowadzenie do misji (por. DOK 85-86, DKKKP 23). Aby w kogoś lub coś uwierzyć, należy najpierw tego kogoś lub to coś poznać. W tym celu niezbędne jest nabycie wiedzy o tym kimś/czymś. Wiara musi iść tu w parze z rozumem, gdyż razem „jak dwa skrzydła, na których duch ludzki unosi się ku kontemplacji prawdy”²¹. W nauczaniu katechetycznym „przyłgnięcie do Jezusa i głęboka z Nim zażyłość” (CT 5) muszą być poprzedzone zrozumieniem i przyjęciem Jego zbawczego orędzia miłości, które objawił ludziom i światu. Dokonuje się to poprzez poznanie Objawienia Bożego zawartego w Piśmie Świętym i Tradycji. Katecheza szkolna winna więc doprowadzić uczniów do takiego przyswojenia doktryny chrześcijańskiej, by byli oni w stanie interpretować swoje życie zgodnie z myślą samego Chrystusa (por. DOK 85, DKKKP 24). Katecheza powinna uprzedzać liturgię i do niej prowadzić, gdyż to właśnie liturgia jest „uprzywilejowanym miejscem dla katechezy”²². Z tego względu kolejnym zadaniem stojącym przed szkolnym nauczaniem religii jest wychowanie liturgiczne uczniów, poprzez które poznają oni nie tylko tajemnice wiary, ale również sposoby jej celebrowania oraz kształtują postawy i umiejętności pozwalające katechizowanym na owocne uczestnictwo

w nabożeństwach. Skuteczny udział w celebracjach liturgicznych winien przełożyć się na to, że to czego w nich doświadczają, zostanie przez nich przeniesione na ich życie codzienne (por. DOK 85, DKKKP 25).

Kolejnym zadaniem stojącym przed katechezą szkolną jest formacja moralna, której celem jest nie tylko przekazywanie dzieciom i młodzieży postaw Chrystusa-Nauczyciela, ale również zachęcenie ich do naśladowania Syna Bożego w Jego posłuszeństwie woli Boga Ojca. Wychowanie moralne to przede wszystkim formacja sumienia, która pozwoli katechizowanym nie tylko odróżnić dobro od zła, ale również wypracuje w nich umiejętność odpowiadanie na Boże wezwanie w sposób wolny i odpowiedzialny. Ze względu na fakt, iż formacja moralna opiera się przede wszystkim na przykazaniu miłości Boga i bliźniego, wychowanie winno pogłębiać formację ludzką uczniów oraz rozwijać w nich ludzkie wartości (por. DOK 85, DKKKP 26). Modlitwa winna być nieodłącznym elementem katechezy szkolnej, gdyż dla niektórych uczniów może to być jedyna szansa na rozmowę z Bogiem. Bez modlitwy życie chrześcijanina przestaje być autentyczne. Dlatego szkolne nauczanie religii musi ukazywać katechizowanym jej sens w taki sposób, by rozbudzić w nich pragnienie życia modlitwą (por. DOK 85, DKKKP 27). Człowiek jest istotą społeczną. Z tego względu katecheza szkolna winna wychowywać dzieci i młodzież poprzez kształtowanie w nich umiejętności życia w różnych wspólnotach – naturalnych i nadprzyrodzonych, w których funkcjonują lub będą funkcjonować Podstawowymi wspólnotami naturalnymi, w których żyją katechizowani, są rodzina i naród.

²¹ Jan Paweł II, *Fides et ratio*, wstęp.

²² *Katechizm Kościoła Katolickiego*, 1074.

Dlatego też w szkolnym nauczaniu religii powinno się zwracać uwagę na umacnianie więzi rodzinnych oraz przekazywać prawdziwe fakty z historii narodu, a także głosić wskazania społecznej nauki Kościoła. Społecznością nadprzyrodzoną, w której żyją uczniowie jest wspólnota Kościoła. Tutaj zadanie katechezy szkolnej polega na ukazywaniu prawdziwego obrazu Kościoła, by w ten sposób pogłębiać w dzieciach i młodzieży poczucie przynależności do tej wspólnoty i współodpowiedzialności za nią (por. DOK 86, DKKKP 28). Cały Kościół jest misyjny. Dlatego również prowadzona przez niego katechizacja winna przygotowywać katechizowanych do realizacji otrzymanego od Chrystusa misyjnego mandatu nauczania wszystkich narodów (zob. Mt 28,19-20; Mk 16,15), który wyraża się przede wszystkim w dawaniu świadectwa własnym życiem. Może czynić to poprzez przekazywanie dzieciom i młodzieży informacji o misyjnych potrzebach Kościoła, zapoznawać ich z życiorysami misjonarzy i podejmowanymi przez nich inicjatywami w krajach misyjnych. Nade wszystko należy jednak kształtować w nich postawę odpowiedzialności za nową ewangelizację we współczesnym świecie (por. DOK 86, DKKKP 29). Wszystkie wspomniane zadania katechezy, wzajemnie się uzupełniając, stanowią „bogatą, zróżnicowaną i wieloaspektową całość”²³. Jedynie integralne ich potraktowanie przez katechizujących pozwoli zrealizować im jej nadrzędny cel – „przyłgnięcie do Jezusa i głęboką z Nim zażyłość” (por. DKKKP 30).

2.2. Integralne wychowanie w katechezie szkolnej

Przed katechezą szkolną, oprócz przekazu treści doktryny chrześcijańskiej, stawia się również zadanie wsparcia rodziców/opiekunów prawnych w wychowaniu młodego pokolenia, gdyż „jest [ona – S.Ł.] czymś więcej niż nauczaniem; jest ona pogłębieniem całego życia chrześcijańskiego” (DOK 67). Już 27 czerwca 1990 r. Komisja Wspólna Przedstawicieli Rządu RP oraz Konferencji Episkopatu Polski uznała, że: „katechizacja dzieci i młodzieży niesie ze sobą podstawowe wartości etyczne i moralne w procesie wychowania”²⁴. Na potrzebę wychowania dzieci i młodzieży wskazywał Ojciec Święty Benedykt XVI, słusznie zauważając, iż „wychowanie nigdy nie było rzeczą łatwą, a dziś, jak się wydaje, staje się coraz trudniejsze”²⁵. Jednocześnie za jedną z głównych przyczyn takiego stanu uznał osłabianie fundamentów i autorytetów oraz brak niepodważalnych wartości w wychowaniu.

Wychowanie człowieka jest pracą „człowieka nad człowiekiem” w celu rozwijania w nim pełni człowieczeństwa, ukształtowania w nim umiejętności samowychowania, by w ten sposób mógł stawać się autonomiczną osobowością. Wychowanie jest więc działaniem pedagogicznym, które w sposób celowy i świadomy dąży do osiągania u wychowanka coraz pełniejszego rozwoju fizycznego, umysłowego, społecznego i kulturowego, które ułatwi mu lepsze odnalezienie się w otaczającej

²³ DOK 87.

²⁴ Por. DOK 71, 87; Jan Paweł II, *Veritatis splendor*, 64; tenże, *Christifideles laici*, 59, 64; tenże, *Do moich Braci i Sióstr – ludzi w podeszłym wieku*, 11; *Potrzeba i zadania nowej ewangelizacji na przełomie II i III tysiąclecia chrześcijaństwa*, w: *II Polski Synod Plenarny (1991-1999)*, Poznań 2001, s. 24; *Kościół wobec rzeczywistości politycznej*, w: *II Polski Synod Plenarny (1991-1999)*, Poznań 2001, s. 95.

²⁵ Benedykt XVI, *List do diecezji rzymskiej o pilnej potrzebie wychowania*, Watykan, 21 stycznia 2008 r.

go rzeczywistości, zajęcie właściwego miejsca w świecie oraz podjęcia działań na rzecz społeczności, w których żyje.

Wychowanie młodego pokolenia winno być wspierane wychowaniem religijnym, uzupełniającym je o wartości chrześcijańskie, które poszerzą horyzonty młodego pokolenia oraz zmotywują ich do działania. Powinno także ukształtować w nich postawy inspirowane wyznawaną przez nich wiarą oraz na niej oparte. Wychowanie religijne obejmuje całe życie człowieka i dąży do „formowania mężczyzn i kobiet, którzy nie tylko byłiby wykształceni, ale też wielkoduszni, ponieważ nasze czasy gwałtownie domagają się tego”²⁶, poprzez kształtowanie katechizowanych „w kierunku celu ich ostatecznego, a równocześnie do dobra społeczności”²⁷. Ojciec Święty słusznie zauważył, iż: „W wychowaniu chodzi bowiem właśnie o to, aby człowiek stawał się coraz bardziej człowiekiem – o to, aby bardziej «był», a nie tylko «miał» – aby więc poprzez wszystko, co «ma», co «posiada», umiał bardziej i pełniej być człowiekiem – to znaczy, aby również umiał bardziej «być» nie tylko z «drugimi», ale także i «dla drugich»”²⁸. Elementem takiego wychowania jest m.in. wychowywanie do takich wartości, jak: prawda, dobro, piękno, wiara, nadzieja, miłość, roztropność, sprawiedliwość, umiarkowanie, męstwo, wartość i godność osoby, wolność, odpowiedzialność czy szacunek do pracy. Szkolne nauczanie religii winno także uczyć katechizowanych właściwego, twórczego i owocnego spędzania czasu wolnego. Szczególnie ważne jest tutaj budzenie

i rozwijanie różnych zainteresowań, ukazywanie walorów sportu i turystyki oraz wypracowanie w dzieciach i młodzieży umiejętności krytycznego i odpowiedzialnego korzystania ze środków masowego przekazu, zwłaszcza Internetu. Ojciec Święty Benedykt XVI uczulał, że: „wierne i owocne wypełnianie misji wychowania, przed którą stał się dzisiaj Kościół, wymaga właściwej oceny sytuacji młodych ludzi, którzy są podmiotem tej misji. Na pierwszym miejscu trzeba widzieć ich sytuację rodzinną, ponieważ dom i rodzina pozostają podstawową kolebką formowania się ludzkiej osoby”²⁹.

W wychowaniu religijnym katecheta, oprócz zwykłego nauczania, winien korzystać także ze środków nadprzyrodzonych, takich jak: modlitwa, słowo Boże czy sakramenty. Nie wolno tu także zapominać o łasce Bożej, która w wychowaniu ma pierwszorzędne miejsce. To właśnie Bóg jest najlepszym Nauczycielem i Wychowawcą, który w dziele kształtowania młodego pokolenia wspiera swymi darami osoby, podejmujące się tego zadania, zwłaszcza rodziców/opiekunów prawnych, nauczycieli, wychowawców i katechetów. W ten sposób wychowanie religijne pomoże młodym ludziom w poszukiwaniu ich tożsamości oraz w stawianiu się człowiekiem na wzór Chrystusa, zwłaszcza poprzez diakonię – służbę innym.

Wychowanie jest działaniem interpersonalnym, opierającym się na relacji między wychowankiem a wychowawcą, której celem jest wywołanie zaplanowanych przeobrażeń w osobowości wychowanka. Najskuteczniejszym narzędziem umożliwiającym

²⁶ Sobór Watykański II, *Gaudium et spes*, 31.

²⁷ Sobór Watykański II, *Gravissimum educationis*, 1.

²⁸ Jan Paweł II, *Przemówienie wygłoszone w siedzibie UNESCO*, Paryż, 2 czerwca 1980 r.

²⁹ Benedykt XVI, *Przemówienie wygłoszone do biskupów polskich przybyłych z racji wizyty „ad limina”*, Watykan, 26 listopada 2005 r.; por. Konferencja Episkopatu Polski², *Podstawa programowa katechezy Kościoła katolickiego w Polsce*, Częstochowa 2018, s. 10.

osiągnięcie tego dążenia jest świadectwo wiary i własnego życia wychowawcy, który winien umieć zachować „złoty środek” między wartościami Boskimi i ludzkimi w przekazie doktryny chrześcijańskiej. Już papież Paweł VI słusznie zauważał, że: „Człowiek naszych czasów chętniej słucha świadków aniżeli nauczycieli; a jeśli słucha nauczycieli, to dlatego, że są świadkami”³⁰. Katecheta winien swoim życiem potwierdzać to, co głosi i Kogo głosi. Z tego względu w pierwszym rzędzie powinien on wymagać od siebie, by potem stawać się przykładem dla innych. Dlatego też musi stale poszerzać swoją wiedzę i umiejętności, dokształcać i doskonalić swój warsztat pedagogiczny poprzez różnego rodzaju szkolenia i kursy, zwłaszcza z zakresu: pedagogiki, psychologii czy socjologii.

Istotne znaczenie ma właściwie przygotowany program wychowawczy szkoły, który ma spełniać określone wymagania i mieć charakter personalistyczny. Powinien mieć na uwadze całego człowieka we wszystkich sferach jego osobowości oraz uwzględniać spójność działań wychowawczych pomiędzy szkołą, rodziną, a także innymi instytucjami. Program ten musi być także wspólnym dziełem wszystkich nauczycieli. Winien również podejmować aktualne i realne problemy dzieci i młodzieży. Z powyższego wynika, że właściwe wychowanie jest prawdziwą sztuką, a odpowiednie przygotowanie i specjalistyczne umiejętności wychowawców w sposób decydują-

cy wpływają na przygotowanie dzieci i młodzieży do samodzielnego i konstruktywnego życia. W dziele tym musi istnieć ścisła współpraca różnych środowisk, a zwłaszcza rodziny, szkoły i parafii. Tylko tak przeprowadzone wychowanie pozwoli młodym ludziom stawać się coraz bardziej człowiekiem w drodze do osiągnięcia świętości³¹.

3. Wnioski z edukacji religijnej w szkole

Zróznicowany poziom religijny uczniów stawia przed katechetami niełatwe zadanie. Aby temu sprostać, konieczna jest dobra znajomość teologii, pedagogiki, a także psychologii. Potrzebne jest również świadectwo wiary. Dzięki doświadczeniu Boga i świadectwu innych, uczniowie rozwijają wiarę świadomą i odpowiedzialną. Bez świadectwa osobowego i wspólnotowego doświadczenia istnieje niebezpieczeństwo naturalizowania wiary³². Dlatego trzeba, aby:

a) **Program wychowawczy szkoły miał charakter personalistyczny.** Należy dowartościować **podmiotowość ucznia** – katecheza ma budzić godność wychowanka i odpowiedzialność za otrzymany dar wolności. W wychowaniu powinien nastąpić powrót do personalizmu, czyli widzenia w dziecku człowieka. Personalistyczne zasady wychowawcze mogą powoli i systematycznie zmieniać oblicze szkoły, której faktycznym zadaniem będzie kształtowanie pełnej osobowości

³⁰ Paweł VI, *Evangelii nuntiandi*, 41.

³¹ Por. Jan Paweł II, *Parati semper*, 14; tenże, *Nuovo millennio ineunte*, 38; S. Łabendowicz, *Katecheza w zreformowanej szkole...*, dz. cyt., s. 95-97; tenże, *Katecheza w szkole – 25-lecie...*, dz. cyt., s. 105-108; tenże, *Nauczanie religii w szkole z perspektywy 25-lecia...*, dz. cyt., s. 396-398; J. Szpet, *Dydaktyka katechezy*, Poznań 1999, s. 36; J. Bagrowicz, *Katecheza jako wychowanie*, „Horyzonty wiary” 1996, z. 3(29), nr 7, s. 38; J. Charytański, *W kręgu zadań i treści katechezy*, Kraków 1992, s. 179; R. Pomianowski, *Psycho-pedagogiczne podstawy interakcji katechetycznej*, w: *Teoretyczne założenia katechezy młodzieżowej*, red. R. Murawski, Warszawa 1989, s. 383; E. Osewska, *Formułowanie celów jednostki katechetycznej*, https://opoka.org.pl/biblioteka/T/TA/TAK/formulowanie_celow.html, data dostępu: 17.12.2020.

³² S. Łabendowicz, *Formacja katechetów w dokumentach Kościoła i literaturze katechetyczno-dogmatycznej po Soborze Watykańskim II*, Lublin-Radom 1994, s. 159.

ucznia. Ważną rolę spełni dobrze opracowany i konsekwentnie realizowany program wychowania szkolnego. Personalistyczny program wychowawczy i nowy program nauczania formalnie umożliwiają pełniejsze zaangażowanie się katechetów jako nauczycieli-wychowawców.

b) **Integralność wychowania miała na uwadze całego ucznia**, we wszystkich sferach jego osobowości: wychowanie fizyczne; kształtowanie zdolności spostrzegania i kojarzenia; ukierunkowanie uczuć, emocji; rozwój intelektualny; rozwój moralny; kształcenie woli; rozwój duchowy. Wychowania i wiedzy nie wolno od siebie rozdzielać, gdyż wychowanie musi także posilkować się wiedzą, w której zapisane jest doświadczenie. Wychowanie to także posługiwanie się pewnymi umiejętnościami, poprzez które formuje się swoją osobowość. Nie wolno odrywać wychowania od wiedzy i umiejętności

c) **Istniała spójność działań wychowawczych pomiędzy szkołą, rodziną**, a także innymi instytucjami. Tutaj docenić trzeba także rolę Kościoła. W wychowaniu nie może być zasadniczej rozbieżności, stąd postuluje się oparcie wychowania na wartościach³³. Szkolny program wychowawczy powinien stać się wspólnym dziełem wszystkich nauczycieli. Nie może być realizowany jedynie na godzinach wychowawczych, ale podczas różnych zajęć. Wymaga to od nauczycieli odpowiedniego przygotowania psychologicznego, pedagogicznego i socjologicznego, które zdobywa na odpowiednich kursach doskonalących³⁴. Wyakcentowana w szkolnym programie wychowania doniosła rola wychowawcza nauczycieli domaga się dalszego ich doksztalcenia i doskonalenia

pedagogicznego. Można to osiągnąć przez organizowanie studiów podyplomowych i kursów doskonalących oraz konferencji metodycznych i spotkań formacyjno-szkoleniowych. Program wychowawczy ma zapewnić równowagę między kształceniem a wychowaniem. Wychowanie ujmując się jako integralne kształtowanie całej osobowości: zdolności fizycznych, psychicznych, intelektualnych i duchowych. Katecheza z całą odpowiedzialnością podejmuje te zadania wychowawcze. Cele wychowania pozostają w ścisłym związku z uniwersalnymi i ponadczasowymi wartościami, w imię których warto wychowywać. Uświadczenie sobie tych wartości, utożsamianych często z Dekalogiem, a nade wszystko pozostawanie z nimi w zgodzie, daje najlepszą rękojmię poprawnego formułowania i rozumienia celów wychowawczych. Za naczelną cel uważa się wielostronny rozwój ucznia, czyli rozwój w wymiarze intelektualnym, psychicznym, społecznym, zdrowotnym, estetycznym, moralnym i duchowym³⁵. Wychowanie podejmowane dotychczas okazjonalnie i siłami z zewnątrz musi stać się codzienną praktyką realizowaną siłami szkoły, tzn. siłami wysoce kompetentnymi; specjalistycznie przeszkolonej, z konieczności ograniczonej liczby prawdziwych, czynnych wychowawców – mistrzów wychowania, potrafiących nie tylko biernie „świecić dobrym przykładem”, ale także czynnie rozwiązywać realne problemy w sposób angażujący młodzież. Dobre wychowanie jest sztuką, a specjalistyczne umiejętności wychowawców mają decydujące znaczenie w przygotowaniu młodych ludzi do samodzielnego, konstruktywnego życia. W wychowaniu należy podejmować realne problemy uczniów. Warto więc upowszechniać

³³ O wychowaniu w szkole, Biblioteka Reformy MEN, Warszawa 1999, s. 9.

³⁴ Por. W. Książek, Szkoła nadziei MEN, Warszawa 2000, s. 14; K. Korab, O wychowaniu w szkole, „Biblioteczka reformy”, Warszawa 1999.

³⁵ Tamże s. 9.

narzędzia badania opinii społecznej, aby nauczyciele umieli trafnie rozpoznać i werbalizować problemy środowisk lokalnych i szkolnych i odpowiednio do nich budować szkolne problemy wychowawcze³⁶. Na zakończenie warto podkreślić, że szkolna katechizacja

bez „wsparcia rodziny i parafii nie jest w stanie zadowalająco ponieść ciężar nauczania wiary. W rzeczywistości bowiem szkoła udziela jedynie kompetentnego wsparcia katechezie, która winna dokonywać się najpierw w rodzinie, a następnie w parafii”³⁷.

Bibliografia

- Bagrowicz J., *Katecheza jako wychowanie*, „Horyzonty wiary” 1996, z. 3(29), nr 7.
- Barański A., Rozwadowska-Skrzeczyńska J., Szymańska M., *Ustawa Karta Nauczyciela. Komentarz*, ABC 2007.
- Barzycka-Banaszczyk M., *Prawo pracy*, Warszawa 2008.
- Benedykt XVI, *List do diecezji rzymskiej o pilnej potrzebie wychowania*, Watykan, 21 stycznia 2008 r.
- Benedykt XVI, *Przemówienie wygłoszone do biskupów polskich przybyłych z racji wizyty „ad limina”*, Watykan, 26 listopada 2005 r.
- Borecki P., *Konstytucyjność regulacji szkolnej nauki religii (głos w dyskusji)*, „Studia Prawnicze” 2008, z. 2.
- Charytański J., *W kręgu zadań i treści katechezy*, Kraków 1992.
- Instrukcja Ministra Edukacji Narodowej z dnia 24 sierpnia 1990 r. dotycząca powrotu nauczania religii do szkoły w roku szkolnym 1990/91, określająca zasady współdziałania z kościołami i związkami wyznaniowymi poza Kościołem Rzymskokatolickim.*
- Instrukcja Ministra Edukacji Narodowej z dnia 3 sierpnia 1990 r. dotycząca powrotu nauczania religii do szkoły w roku szkolnym 1990/91.*
- Jan Paweł II, *„Nauczanie religii w szkołach jest pierwszorzędnym wkładem w budowanie Europy”. Spotkanie z katechetami, nauczycielami i uczniami*, Włocławek, 6.06. 1991r.
- Jan Paweł II, *Catechesi tradendae*, Watykan, 16 października 1979 r.
- Jan Paweł II, *Christifideles laici*, Watykan, 30 grudnia 1988 r.
- Jan Paweł II, *Do moich Braci i Siostr – ludzi w podeszłym wieku*, Watykan, 1 października 1999.
- Jan Paweł II, *Fides et ratio*, Watykan, 14 września 1998 r.
- Jan Paweł II, *Nuovo millennio ineunte*, Watykan, 6 stycznia 2001 r.
- Jan Paweł II, *Parati semper*, Watykan, 31 marca 1985 r.
- Jan Paweł II, *Przemówienie wygłoszone w siedzibie UNESCO*, Paryż, 2 czerwca 1980 r.
- Jan Paweł II, *Veritatis splendor*, Watykan, 6 sierpnia 1993 r.
- Janiga W., *Katecheza w szkole w świetle obowiązującego prawa*, w: *Katecheza dziś*, red. J. Zimny, Sandomierz 2002.
- Janiga W., Mezglewski A., *Nauczanie religii w szkołach publicznych*, „Roczniki Nauk Prawnych” 2001, t. 11, z. 1.
- Katechizm Kościoła Katolickiego*, Poznań, 1994.
- Komunikat PAP z dnia 28 czerwca 1990 r.
- Konferencja Episkopatu Polski, *Dyrektorium Katechetyczne Kościoła Katolickiego w Polsce*, Warszawa 2001.
- Konferencja Episkopatu Polski¹, *Podstawa programowa katechezy Kościoła katolickiego w Polsce*, Kraków 2001.
- Konferencja Episkopatu Polski², *Podstawa programowa katechezy Kościoła katolickiego w Polsce*, Częstochowa 2018.
- Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Dyrektorium ogólne o katechizacji*, Poznań 1998.
- Konkordat między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską, podpisany w Warszawie dnia 28 lipca 1993 r.* (Dz.U. 1998 nr 51 poz. 318).

³⁶ *Projekt szkolnego programu Wychowania MEN*, Warszawa 1999, s. 15.

³⁷ *W dziesięciolecie powrotu katechezy do szkół. Z listu pasterskiego Episkopatu Polski na rozpoczęcie roku szkolnego 2000/2001*, <http://nowezycie.archidiecezja.wroc.pl/numery/102000/powrot.html>, z dn.02.06.2015.

- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. uchwalona przez Zgromadzenie Narodowe w dniu 2 kwietnia 1997 r., przyjęta przez Naród w referendum konstytucyjnym w dniu 25 maja 1997 r., podpisana przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej w dniu 16 lipca 1997 r.* (Dz.U. 1997 nr 78 poz. 483).
- Kościół wobec rzeczywistości politycznej, w: *II Polski Synod Plenarny (1991-1999)*, Poznań 2001.
- Krukowski J., *Kościół i państwo. Podstawy relacji prawnych*, Lublin 2000.
- Lodziński K., *Kwalifikacje zawodowe nauczycieli*, Warszawa 2008.
- Łabendowicz S., *Dyskusja wokół powrotu i obecności katechezy w polskiej szkole*, „Kronika Diecezji Radomskiej” 2002, t. 7, nr 3.
- Łabendowicz S., *Katecheza w szkole – 25-lecie*, „Zeszyty Formacji Katechetów” 2015, t. 59, nr 3.
- Łabendowicz S., *Katecheza w zreformowanej szkole*, w: „*Katecheza w szkole w perspektywie 20-lecia*”. Materiały z Sympozjum (Radom, 2 października 2010 roku), red. tenże, Radom 2010.
- Łabendowicz S., *Nauczanie religii w szkole z perspektywy 25-lecia*, w: „*Przyjdź Królestwo Twoje*”. Księga pamiątkowa dedykowana Jego Ekscełencji Księdzu Biskupowi Henrykowi Tomasiowskiemu w siedemdziesiąt rocznicę urodzin, red. M. Jagodziński, J. Wojtkun, Radom 2016.
- Łyko Z., *Stanowisko kościołów niekatolickich w sprawie nauczania religii w szkole*, w: *Nauczanie religii w szkole w państwie demokratycznym*, red. J. Krukowski, Lublin 1991.
- Maćkowski A., *Misja kanoniczna dla nauczycieli religii*, w: *Ochrona funkcji wychowawczej rodziny*, red. J. Krukowski, A. Maćkowski, Szczecin 2007.
- Marek Z., *Program nauczania religii Komisji Wychowania Katolickiego Konferencji Episkopatu Polski*, w: *Przesłanie dokumentów katechetycznych Kościoła w Polsce*, red. S. Dziekońskiego, Warszawa 2003.
- Mezglewski A., *Kwalifikacje ogólne do nauczania religii w przedszkolach i szkołach publicznych*, „*Studia z Prawa Wyznaniowego*” 2008, t. 11.
- Mezglewski A., *Misja kanoniczna do nauczania religii – przepisy prawa polskiego i kanonicznego*, w: *Katecheza dzisiaj. Problemy prawne i teologiczne*, red. W. Janiga, A. Mezglewski, Krosno – Sandomierz 2000.
- Mezglewski A., *Polski model edukacji religijnej w szkołach publicznych. Aspekty prawne*, Lublin 2009.
- Mezglewski A., *Przepisy kształtujące rozwiązania systemowe w zakresie nauczania religii w szkołach publicznych w Polsce na tle standardów międzynarodowych*, w: *Katecheza dzisiaj. Problemy prawne i teologiczne*, red. W. Janiga, A. Mezglewski, Krosno-Sandomierz 2000.
- Mezglewski A., *Skierowanie do nauczania religii*, „*Studia z Prawa Wyznaniowego*” 2000, t. 1.
- Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych otwarty do podpisu w Nowym Jorku dnia 19 grudnia 1966 r.* (Dz.U. 1977 nr 38 poz. 167).
- Murawski R., *Dyrektorium katechetyczne dla Polski*, w: *Wychowanie religijne u progu trzeciego tysiąclecia chrześcijaństwa*, red. R. Chałupniak, J. Kistorz, Opole 2001.
- Nycz T., *Ochronny charakter przepisów o czasie pracy – wybrane zagadnienia*, „*Prawo i Zabezpiecznie Społeczne*” 1999, nr 3.
- Okońska E., *Nauczyciel religii w szkole. Tezy. Poszukiwania. Propozycje*, Bydgoszcz 2006.
- Organizacja katechezy w Polsce*, https://pracownik.kul.pl/files/12009/public/inne_dokumenty/ORGANIZACJA_KATECHEZY_W_POLSCE, data dostępu: 17.12.2020.
- Osewska E., *Formułowanie celów jednostki katechetycznej*, https://opoka.org.pl/biblioteka-T/TA/TAK/formulowanie_celow.html, data dostępu: 17.12.2020.
- Paweł VI, *Evangelii nuntiandi*, Watykan, 8 grudnia 1975 r.
- Pietrzak M., *Prawo wyznaniowe*, Warszawa 2003.
- Pilich M., *Kwalifikacje nauczycieli i dyrektorów szkół*, w: *Zatrudnianie nauczycieli. Poradnik dyrektora – pracodawcy*, red. A. Kosiarsz, Warszawa 2009.
- Pomianowski R., *Psycho-pedagogiczne podstawy interakcji katechetycznej*, w: *Teoretyczne założenia katechezy młodzieżowej*, red. R. Murawski, Warszawa 1989.
- Porozumienie pomiędzy Konferencją Episkopatu Polski oraz Ministrem Edukacji Narodowej z dnia 3 kwietnia 2019 r. w sprawie kwalifikacji zawodowych wymaganych od nauczycieli religii* (Dz.Ur. MEN.2019.9).
- Potrzeba i zadania nowej ewangelizacji na przełomie II i III tysiąclecia chrześcijaństwa*, w: *II Polski Synod Plenarny (1991-1999)*, Poznań 2001.
- Powszechna deklaracja praw człowieka (rezolucja uchwalona przez Zgromadzenie Ogólne ONZ w dniu 10 grudnia 1948 r.)*.

Protokół nr 1 do Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, sporządzony w Paryżu dnia 20 marca 1952 r. oraz Protokół nr 4 do powyższej konwencji, sporządzony w Strasburgu dnia 16 września 1963 r. (Dz.U. 1995 nr 36 poz. 175).
Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 12 marca 2009 r. w sprawie szczególnych kwalifikacji wymaganych od nauczycieli oraz określenia szkół i wypadków, w których można zatrudnić nauczycieli niemających wyższego wykształcenia lub ukończonego zakładu kształcenia nauczycieli (Dz.U. 2009 nr 50 poz. 400).
Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 kwietnia 1992 r. w sprawie warunków i sposobu organizowania nauki religii w szkołach publicznych (Dz.U. 1992 nr 36 poz. 155).
Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 19 kwietnia 1999 r. w sprawie zasad oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy oraz przeprowadzania egzaminów i sprawdzianów w szkołach publicznych (Dz.U. 1999 nr 41 poz. 413).
Sobór Watykański II, Gaudium et spes, Watykan, 7 grudnia 1965 r.
Sobór Watykański II, Gravissimum educationis, Watykan, 28 października 1965 r.
Suchocka H., Nauczanie religii w szkole w świetle konstytucji i ustawodawstwa wybranych państw europejskich, w: Nauczanie religii w szkole w państwie demokratycznym, red. J. Krukowski, Lublin 1991.
Szpet J., Inicjacyjna funkcja katechezy, „Horyzonty Wiary” 1996, t. 7, nr 3.
Szpet J., Vademecum katechety, Poznań 2000.
Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz.U. 1991 nr 95 poz. 425).
Ustawa z dnia 17 maja 1989 r. o gwarancjach wolności sumienia i wyznania (Dz.U. 1989 nr 29 poz. 155).
Ustawa z dnia 17 maja 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. 1989 nr 29 poz. 154).
Ustawa z 26 stycznia 1982 r. – Karta Nauczyciela (tekst jedn.: Dz.U. z 2019 r., poz. 2215).
Warchałowski K., Nauczanie religii w formie obligatoryjnej w umowach Konkordatowych z państwami europejskimi, „Prawo Kanoniczne” 1997, nr 3-4.
Włosiński M., Szkolna katecheza w procesie kształcenia i wychowania ucznia w szkole na tle projektu reformy systemu edukacji, „Katecheta” 1998, nr 9.

Edukacja religijna w szkole w świetle założeń programowych katechezy Kościoła katolickiego w Polsce po 1990 r.

Streszczenie

W wyniku przemian społeczno-ustrojowych po 1989 r. w Polsce nastąpił powrót lekcji religii do szkoły. Komisja Wspólna Rządu Rzeczypospolitej Polskiej i Konferencji Episkopatu Polski stanęła na stanowisku, że *katechizacja dzieci i młodzieży niesie ze sobą podstawowe wartości etyczne i moralne w procesie wychowania*. Wówczas uznano za konieczne, by placówki oświatowe zapewniły możliwość pobierania nauki religii przez wszystkich uczniów, których rodzice wyrażą takie życzenie. Kształt edukacji religijnej w szkole nadały rozporządzenia oświatowe oraz podstawy programowe nauczania religii, zatwierdzone przez Episkopat Polski. Określają one cele nauczania, precyzują umiejętności i kompetencje, których nabycie ma być efektem kształcenia. Katecheza szkolna zapewnia uczniom nie tylko poznanie, zrozumienie i przeżywanie prawdy religijnej, ale również kształtowanie postaw religijno-moralnych i ma pomóc rodzicom oraz szkole w pracy nad wychowywaniem młodego pokolenia.

Słowa kluczowe: edukacja religijna, katecheza szkolna, wychowanie, katecheta, wychowawca

Ks. dr hab. Stanisław Łabendowicz, prof. KUL – Instytut Nauk Teologicznych Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II w Lublinie. ORCID: 0000-0003-1695-2324